

TRUMP DÖNEMİ DEĞİŞEN DENGELERİN FİLİSTİN-İSRAİL BARIŞ SÜRECİNE ETKİSİ

Zuhal ÇALIK TOPUZ*

Öz

Donald Trump, 20 Ocak 2017 tarihinde başkanlık koltuğuna oturmasıyla birlikte, gerek seçim öncesi vaatleri gerekse bir yıllık dönem içerisinde tartışmalı dış politika kararlarıyla Ortadoğu siyasetine aktif olarak geri dönüşünün sinyallerini vermiştir. Bu sinyalleri de Trump'ın ilk yurt dışı gezisini Suudi Arabistan ve İsrail'i içine alan Ortadoğu'ya yapmasından anlamak mümkündür. Ortadoğu'da uluslararası toplumun karşılaştığı en zor ve karmaşık ikilemleri içinde barındıran Filistin-İsrail sorunu, aynı zamanda çözümü bekleyen sorunlarından biri olmayı sürdürmektedir. Yaklaşık 30 yıldır süregelen barış sürecinin mevcut yaklaşımlarının çözümü getirmediğini savunan Trump yönetimi, Filistin-İsrail sorununun çözümü için iki devletli çözüme olan bağlılığı konusunda kararsızlıklarını dile getirirken, aynı zamanda nihai bir anlaşmanın yapılması için de taahhütte bulunmuştur. Ancak, Trump'ın Kudüs kararının ardından ABD'nin arabulucu rolünde bulunması gerçekçi bir politikayı yansıtmamakla birlikte müzakerelerde her iki tarafında isteksiz tutumu barışı zorlaştırmaktadır. Bu bağlamda çalışmada, Amerika Birleşik Devletleri'nin Trump sonrası değişen Ortadoğu politikasının Filistin-İsrail çatışmasına ya da barışına etkisi araştırılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kudüs, Barış, Filistin, İsrail, Trump

THE EFFECT OF CHANGING BALANCES IN TRUMP ERA ON THE ISRAELI-PALESTINIAN PEACE PROCESS

Abstract

On January 20, 2017, with his presidential seat, Donald Trump signaled to actively return to Middle Eastern politics through controversial foreign policy decisions, both in terms of pre-election commitments and within one year. These signals can be understood from Trump's first overseas trip to the Middle East, which includes Saudi Arabia and Israel. The Palestinian-Israeli question, which contains the most difficult and complex dilemmas the international community has faced in the Middle East, remains at the same time one of the problems awaiting solution. The Trump administration, which advocated that the existing approaches of the peace process which has been going on for almost 30 years, did not solve the problem, expressed its ambivalence about the two state solution for the solution of the Palestinian-Israeli problem, but also undertook to make a final agreement at the same time. However, after Trump's Jerusalem decision, the USA's mediating role does not reflect a realistic policy, making it reluctant to negotiate peacefully on both sides of the negotiations. In this context, the United States is investigating the effect of the post-Trump-changing Middle East policy on Palestinian-Israeli conflict or peace.

Key Words: Jerusalem, Peace, Palestine, Israel, Trump

* Dr. Öğr. Üyesi, Ardahan Üniversitesi

Giriş

Ortadoğu'nun bugün içerisinde bulunduğu tablo, II. Dünya Savaşından sonra en kötü yapıyı barındırmaktadır. Arap Baharı'nın getirmiş olduğu dalganın bölgede ki devletleri etkilemesiyle Suriye ve Yemen'de yaşanan iç savaşlar; Bahreyn ve Mısır'da artan zulümler, Afganistan, Irak ve Libya'da ki ayaklanmalar; Ürdün ve Lübnan'da artan istikrarsızlık; IŞİD terörü, artan mülteci sorunu bölgedeki dengeleri derinden sarsmıştır.¹ Ortadoğu'nun bu kaderi bugün belirlenmemiş olmakla birlikte temelleri Sykes-Picot anlaşmasına kadar dayanmaktadır. İngiltere ve Fransa'nın bölgede hakimiyetlerini korumak adına etnik ve dini yapıları göze almadan ya da alarak cetvelle çizilen sınırlar bugün Ortadoğu'da yaşanan sorunların kaynağını teşkil etmektedir.

ABD için Ortadoğu coğrafyası İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra önem kazanmıştır. Bölgenin sahip olduğu petrol kaynakları ve önemli geçiş yolları ABD yönetiminin öncelikli çıkar alanları olmuştur. Çıkarların korunması amacıyla bölgedeki en önemli müttefiklerinden biri olan İsrail Devleti'nin kuruluşundan günümüze kadar ABD ile ikili ilişkilerde, bölgesel güvenlik başta olmak üzere bir çok alanda işbirliği sağlanmıştır. ABD-İsrail arasında özel ve çok boyutlu bir ilişki mevcuttur. Özel ilişki ile iki ülke arasındaki, son yarım yüzyıl boyunca diplomatik ve askeri ilişkiler değil; aynı zamanda benzersiz bir ekonomik, akademik, dini ve kişisel bağlar kastedilmektedir. Bu perpektiften bakıldığında ABD ve İsrail ilişkileri uluslararası politikada en sıra dışı bağlara sahip bir yapı olabilir.²

Ortadoğu'da 2011 yılından itibaren ciddi dönüşümlerin yaşandığı bir dönemde Filistin-İsrail sorunu ABD'nin öncülüğünde çeşitli müzakereler ve görüşmeler yoluyla çözülmeye çalışılmıştır. 2017 yılı itibariyle ABD'nin yeni başkanının iş başına gelmesiyle de soruna yönelik yaklaşımlarının ne olacağı merak konusu haline gelmiştir. 1 Şubat 2016 tarihinde Iowa'da ön seçimlerle başlayan Temmuz ayında Demokrat ve Cumhuriyetçi partinin adayları olarak Clinton ve Trump'ın belirlenmesinin ardından, ABD 45. Başkanı'nı seçmek için oy kullanma sürecine girmiştir. Seçim vaatleri ile hem Amerika için hem de küresel siyaset açısından tartışmalara yol açan Trump, 8 Kasım 2016 tarihinde yapılan seçimler sonucunda ABD'nin 45. Başkanı olarak seçilmiştir. Trump'ın ABD Başkanı seçilmesinin ardından bölgedeki değişimin sinyallerini yansıtırçasına İsrail Eğitim Bakanı Naftali Bennett, İsrail'in merkezinde bir

¹Hossein Askari, "US Middle East Policy: Realpolitik or Wrongpolitik?" *Huffingtonpost*, 13.10.2016, https://www.huffingtonpost.com/hossein-askari/us-middle-east-policy-rea_b_12729836.html.

² Mitchell G. Bard ve Daniel Pipes, "How Special is tje Us-Israel Relationship?", *Middle East Quarterly*, 4 (2), 1997, <https://www.meforum.org/articles/other/how-special-is-the-u-s-israel-relationship>.

Filistin Devleti'nin kurulmasına ilişkin umutların son bulacağını ve İsrail'in güvenliğine yaracayacak bir fırsat olacağı ifadesinde bulunmuştur.³ Trump'ın başkan olarak koltuğa oturmasının bir ay ardından ABD hükümetlerinin on yıllar boyunca desteklediği iki devletli çözümün hedefe ulaşmakta başarılı olmadığı bu yüzden Filistin-İsrail sorununun çözümünde tek seçenek olmadığı düşüncesi Beyaz Saray'da dillendirilmeye başlamıştır.⁴

Bu çalışmada, Filistin sorununun kökenine, İsrail Devleti'nin kuruluşunun ardından ABD-İsrail ilişkilerine ve son dönemde ABD Başkanı olan Trump'ın Kudüs kararı sonrası Filistin-İsrail barış sürecine etkisine değinilmiştir.

Filistin-İsrail Çatışmasında Tarihin İzleri

Ortadoğu'da yaşanan Filistin-İsrail sorununa değinecek olursak bu çatışmanın temeli Tanrı Yehuda'nın kutsal toprakları kıyamete kadar Yahudilere bahşeden Eski Ahit'e kadar dayanmaktadır. Yüzyıllar boyunca vaadedilmiş (Arz-ı mevud) topraklardan sürülen Yahudiler, siyonizm çatısı altında kendilerine bir ulus oluşturma çabası içerisine girmiş ve ilk somut adımlar Theodor Herzl ile birlikte atılmaya başlanmıştır. Bundan sonra yahudilerin hızlı ve sistematik bir şekilde Filistin topraklarına göçü yaşanmış ve bölgede kalıcı bir varlık oluşturmak amacıyla yahudi kültürünün yayılması için girişimlerde bulunmuşlardır. Birinci Dünya Savaşından sonra ise bölgede İngiliz hakimiyetin artması yahudilerin Filistin'de bir vatan kurması için zeminin hazırlanmasını sağlamıştır. İngiliz hakimiyeti boyunca çeşitli ülkelerden gelen bir çok yahudi Filistin coğrafyasına göç etmiş, bölge de yaşayan Filistinlilere karşı yapılan saldırılar sonucunda 1948 yılında İsrail Devleti kurulduğunda Filistinliler azınlıkta kalmışlardır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında ise bölgede hakiyetimiyetini kaybeden İngiltere'nin çekileceğini açıklamasının ardından 1948 yılında İsrail Devleti'ni kurulmuş ve yaşanan 1948 Arap-İsrail savaşıyla Ortadoğu'nun yapısı değişmiştir. Bir milyondan fazla Filistin'li yer değiştirmiş ve mülteci sorunu ortaya çıkmıştır. Ayrıca, "1948 savaşını takip eden 3 yıl içerisinde Mısır ve Lübnan başbakanları ile Ürdün kralı suikaste kurban gitmiş, Suriye Cumhurbaşkanı ve Mısır Kralı darbeye indirilmiştir. Bu açıdan yirminci yüzyılın ikinci yarısında başka hiçbir olay Arap siyasetini bu kadar derinden etkilememiştir."⁵

³ McKernan, Bethan "Donald Trump Victory Means the Era of a Palestinian State is Over, Israeli Minister Says", *Independent*, 9.11.2017 <http://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/trump-victory-israel-far-right-comment-end-of-palestine-state-a7407231.html>.

⁴ Israel-Palestine Conflict: Two-State Solution Not Only Option, US Says, *BBC News*, 15.02.2017 <http://www.bbc.com/news/world-us-canada-38966595>.

⁵ Eugene L. Rogan ve Avi Shlaim, *Filistin Uğruna: 1948'in Tarihini Yeniden Yazmak*, İstanbul, Küre Yayınları, 2012, s.23.

1948 savaşının ardından Gazze Şeridini Mısır, Batı Şeria bölgesini Ürdün işgal etmiş; böylece ortada kurulacak bir Filistin devleti kalmamıştır. Bundan sonra Filistinliler, kendilerini yabancı rejimlerin idaresinde bulmuşlardır. 1967 Altı gün savaşıyla ise İsrail bu bölgeleri (Sina yarımadası, Batı Şeria ve Golan Tepeleri) de işgal ederek yerleşim alanları oluşturmaya başlamıştır. 1987 intifada hareketi Filistin sorununun uluslararası kamuoyu tarafından dikkate alındığı ilk gelişme olmuştur. Soğuk Savaş'ın bitmesinin ardından ise Ortadoğu'da kalıcı bir barışın sağlanması için girişimlerde bulunulmuş, 1993 Oslo anlaşmasıyla ortak bir yol haritası belirlenmiştir. 2000 yılında taraflar arasında şiddetin artmasıyla görüşmeler sonuçsuz kalmış ve ikinci intifada hareketi yaşanmıştır. 2005 yılında İsrail'in Gazze'den tek taraflı çekilmesinin ardından Filistin-İsrail sorunu farklı bir aşamaya taşınmış ve Filistin otoritesinde yaşanan siyasi karmaşa sorunu giderek çözümsüz hale getirmiştir. 2008, 2012 ve 2014 yıllarında İsrail'in Gazze'ye yönelik olarak başlatmış olduğu operasyonlar bir taraftan taraflar arasındaki asimetrik güç dengesini yansıtırken diğer taraftan uluslararası kamuoyunun sorunun çözümü için ne kadar etkisiz olduğunu ortaya koymuştur.

2010 yılından beri İsrail ile Filistin arasında askıya alınan barış görüşmeleri ABD Dışişleri Bakanı John Kerry'in 2013 yılında mekik diplomasisi yoluyla tekrar canlandırılmaya çalışılmış ancak İsrail'in yerleşimciler politikasındaki tutumu görüşmelerin sonuçsuz kalmasına neden olmuştur. Nisan 2014 yılında görüşmelerin neticelenmesinin ardından günümüze kadar pek bir ilerleme kaydedilemiştir. Her iki tarafta müzakere masasına oturmaya sıcak bakmamakla birlikte kendi iç kamuoylarına yönelmişlerdir.

ABD'nin Filistin-İsrail Çatışması özelinde Ortadoğu Politikası

ABD, uzun yıllar önce Ortadoğu bölgesine nüfuz etmeye başlamış ve zamanla rolü giderek artmıştır. ABD'nin Ortadoğu politikası II. Dünya Savaşından sonra İngiltere'nin bölgedeki etkinliğini kaybetmesiyle şekillenmeye başlamıştır. 1957 Eisenhower doktriniyle ABD'nin Ortadoğu'da ki güç boşluğunu doldurması için stratejik plan çizilmiştir. Soğuk Savaş döneminin sonuna kadar ABD'nin Ortadoğu politikası dönemin başkanlarının adlarını (Eisenhower, Nixon, Carter) taşıyan doktrinlerle belirlenmiş ve iki kutuplu yapı çerçevesinde Ortadoğu, satranç tahtasına dönüşmüştür. Soğuk Savaş döneminde ABD'nin Ortadoğu'ya yönelik hedefleri petrol kaynaklarına güvenilir bir biçimde erişimin ve Sovyet etkisine karşı bölge devletlerinin demokrasinin ve serbest piyasa ekonomisinin geliştirilmesinin sağlanması yer almıştır. Bununla birlikte bölgede tek demokratik yönetime sahip olan İsrail'in güvenliğinin sağlanması da önem teşkil etmiştir. Soğuk Savaş sonrası dönemde ise özellikle 11 Eylül saldırılarının ardından ABD'nin dış politikası terörizm eksenli mücadele olarak değişmiştir. Bugün genel olarak ABD'nin

Ortadoğu'daki politikası, enerji kaynaklarının kontrolü, nükleer silahların yayılmasının önlenmesi, terörle mücadele, İsrail'in güvenliği ve bölge ülkelerinin siyasi yapılarının değiştirilerek demokratikleşme olgusunun yerleştirilmesinin sağlanması amacını taşımaktadır.

II. Dünya Savaşı sonrası ABD'nin yoğunlaşan Orta Doğu politikalarının sonucu bugün İsrail ile olan ilişkilerinin boyutunu anlamak daha mümkün gözükmemektedir. 1945-1953 yılları arasında Başkan Truman, Siyonistlerin Amerikan politikasında etkili olmasında önemli bir rol üstlenmiştir. ABD'nin Filistin-İsrail sorununa ilk olarak müdahil olması İngiltere'nin bölgeden çekilmesinin ardından BM Genel Kurulu'nun taksim planında çekimser kalan devletlere baskı yapması sonucu gerçekleşmiştir. ABD'nin bölgede bir Yahudi devletinin desteklenmesinin Arap devletleriyle olan ilişkilerin olumsuz etkilenmesine ve petrol akışını sınırlayıp bölgedeki istikrarın bozulmasına riskine karşılık ABD İsrail'i tanıyan ilk ülke olmuştur.

Eisenhower'in başkan olmasıyla birlikte ABD-İsrail ilişkileri sınırlandırılmaya çalışılmıştır. Başkanlığı döneminde Mısır'ın Süveyş kanalını millileştirdiğini açıklamasıyla birlikte uluslararası bir krizle karşılaşan Eisenhower, Filistin-İsrail sorunu özelinde İsrail'i işgal etmiş olduğu Sina yarımadasından çekilmeye zorlamıştır. Eisenhower, 1956 savaşında İsrail'in işgal etmiş olduğu topraklardan çekilmesi konusunda baskı yapan ilk ve tek lider olarak tarihe geçmiştir.⁶ Bu kararın ardında yeni bağımsızlıklarını kazanan devletlerin Sovyetlerin etkisi altına girmesinin önlenmesi önem taşımaktaydı.

1960'lı yıllarla birlikte İsrail, ABD içerisinde büyük bir etkiye sahip olmaya başlamış bu etkiyi kendi çıkarlarına yöneltmeyi başarmıştır. Bu yıllardan sonra, ABD, İsrail ile olan ilişkilerin ulusal çıkarları açısından önemli olduğunu vurgulayarak İsrail devletiyle giderek daha yakın bir ilişki içerisine girmiştir. Soğuk Savaş döneminde ortak düşmana karşı birlikte hareket eden iki devlet, bölgedeki diğer Sovyet yanlısı (Mısır- Suriye) ülkelere karşı bir ittifak oluşturmuşlardır. ABD, İsrail ile olan bu yakın ilişkilerinin nedenini, ulusal çıkarları, bu ulusal çıkarların korunmasında jeopolitik öneme sahip olan İsrail'in konumu, ABD'deki Yahudi lobisinin etkisi ve kamuoyunun İsrail'e olan yakınlığına dayandırmaktadır.⁷ ABD-İsrail ilişkilerinin ulaştığı nokta bölgedeki diğer devletleri ve dünya siyasetini etkiler düzeye ulaşmıştır.⁸

Eisenhower'ın ardından başkanlığa John F. Kennedy geçmiştir. Kennedy döneminde İsrail'e uygulanan silah amborgaları kaldırılmış ve 1962

⁶ Ekrem Karakoç, "ABD'nin Filistin Politikası", Ahmet Davutoğlu (Ed), Filistin: Çıkmazdan Çözümüne, İstanbul, Küre Yayınları, 2003, s.107.

⁷ Ekrem Karakoç, 2003, s.101.

⁸ Mehmet Şahin, " ABD-İsrail İlişkileri: Böyle Dost Düşman Başına", *Ortadoğu Analiz*, 2 (21), 2010. 39-45, s.40.

yılında İsrail ilk gelişmiş silah sistemi olan Hawk uçaksavar füzelerini ABD'den satın almıştır.⁹ Ancak İsrail'in nükleer silah geliştirme konusundaki adımlarına Ortadoğu'da dengeleri tamamen değiştireceği için izin verilmemiştir.

Kennedy suikastinin ardından başkanlığa geçen Lyndon Johnson döneminde ABD, Vietnam sorunu ile uğraştığı için Ortadoğu'da çıkacak yeni bir krizden kaçınmaya çalışmıştır. Başkan Johnson'un 28 Mayıs'ta İsrail Başbakanı Levi Eshkol'e yazdığı mektupta, "İsrail'in herhangi bir önleyici savaş harekâtında bulunmaması gerektiğini ve bundan dolayı düşmanlıkların başlamasından kendisinin sorumlu olacağını" ifade etmiştir.¹⁰ ABD, 1967 savaşının¹¹ başlamasından önce yaşanan üç haftalık kriz sürecinde tarafsız kalmaya özen göstererek her iki taraf arasında çıkacak bir savaşı önlemeye yönelik girişimlerde bulunmuştur. Savaşın sona ermesinin ardından ABD, İsrail'e askeri tehzizat yardımında bulunarak İsrail'in komşularına yönelik askeri üstünlüğünü korumasını temin etmiştir. Bununla birlikte, Arap-İsrail taraflarınca görüşmeler sonlandırılana kadar ABD, İsrail'i Birleşmiş Milletlerde Sovyetler Birliği'ne ve Arap devletlerine karşı diplomatik destek sağlamıştır.¹² 1967 ABD'nin İsrail'e yönelik politikasında dönüm noktasını oluşturmuş ve ABD İsrail'in ana silah tedarikçisi halini almıştır.

1969 yılında Nixon'ın ABD'de başkan olmasıyla birlikte Nixon doktrini kapsamında ABD müttefiklerine karşı daha aktif bir politika benimsemiştir. Nixon ve Ulusal Güvenlik Danışmanı olan Kissenger, İsrail'e artan Amerikan desteğinin bölgede ki Sovyet nüfuzunun kırılmasında etkili bir rol oynayacağını benimseyerek İsrail'i bir "stratejik değer" olarak görmüşlerdir. Buna karşılık İsrail, Amerika'nın bölgede Sovyet yayılmacılığını durdurmasına ve bölgede ki krizlerde Amerika'nın çıkarlarının korunmasına yardımcı olmuştur. 1969 yılında Mısır ile İsrail arasında yaşanan yıpratma savaşında ateşkes sağlanması amacıyla ABD Dışişleri Bakanının ismiyle anılan Rogers planı hazırlanmıştır. Bu plan, ABD'nin bölge barışını teşvik etmek için

⁹ "America's Staunchest Mideast Ally," *Christian Science Monitor*, 21.08. 2003. <https://www.csmonitor.com/2003/0821/p15s02-bogn.html>.

¹⁰ Jeremy R. Hammond, "Who Started the Six Day War of June 1967?", *Foreign Policy Journal*, 05.05.2017, <https://www.foreignpolicyjournal.com/2017/06/05/who-started-the-six-day-war-of-june-1967/>.

¹¹ 5 Haziran 1967 tarihinde İsrail, ani bir atak ile Mısır hava kuvvetlerini yerdeyen vurmasının ardından hızla karadan Gazze ve Sina yarımadasına ilerlemiştir. Bu süreçte Ürdün Kralı Hüseyin'e mesaj göndererek savaşın dışında kalmasını istemiştir. Kral Hüseyin Batı Şeria, Kudüs bölgesini ve kendi krallığını korumak adına savaşın dışında kalmayı tercih etmiştir. 9 Haziran'da BM'in ateşkes çağrısına uymayarak İsrail, Golan Tepelerini işgal ederek Şam'a 30 km kalana kadar bölgeyi hakimiyeti altına almıştır.

¹² Elizabeth Stephens, *United States Policy Toward Israel: The Politics Sociology, Economics & Strategy of Commitment*, US, UMI Dissertation Publishing, 2003, s.130.

hazırladığı ilk kapsamlı çalışma olmuştur. 242 sayılı BM Güvenlik Konseyi kararına dayanan plan, İsrail'in altı gün savaşında işgal etmiş olduğu topraklardan çekilmesini, mülteci sorununu ve Kudüs'ün statüsünde yapılabilecek herhangi bir değişiklikten kaçınılması gereğini vurgulamıştır. Bu plan birkaç kez daha (1970, 1971) taraflar arasında görüşmeye sunulacak ancak başarılı bir sonuç elde edilemeyecektir.

İsrail'in 1967 savaşı sonrası Araplara karşı ağır bir darbe vurmasının ardından kendine yönelik bir daha savaş açılmayacağı düşüncesine kapılarak rehavete kapılması, 1973 yılında Arapların ani bir saldırı planı karşısında hazırlıksız yakalanmasına neden olmuştur. Bu çatışma ABD silahlı kuvvetleri nükleer alarm seviyesine geçmiş ve ilk kez savaş sırasında İsrail'e amerikan askeri yardımı sağlanmıştır. Ayrıca 2,2 milyar dolarlık mali yardımla iki devlet arasında ilişkinin seviyesi artmıştır.¹³ 1967 ve 1973 savaşlarında İsrail'in Mısır ve Suriye gibi Sovyet yanlısı devletleri ezici bir şekilde mağlup etmesi, Sovyetlerin bölgedeki müttefikleri için güvenilir bir müttefik olmadığının göstergesi olmuş ve Amerika'nın bölgedeki imajını yükseltmiştir.¹⁴

1973 savaşının sonlanmasının ardından bölgede önemli bir müttefikin ABD tarafından dışlanmış hissetmesini önlemek amacıyla Kissenger tarafından mekik diplomasi olarak anılan Mısır ve İsrail arasında diplomasi kanalının açık tutulması hedeflenmiştir. Watergate skandalının ardından istifa eden Nixon'ın yerine Gerald Ford başkanlığa geçmiştir. Bu dönemde, Arap-İsrail çatışmasına son vermek amacıyla mekik diplomasına devam edilmiştir.

1977 yılında Carter'in ABD başkanı seçilmesiyle Arap-İsrail sorununa çözüm bulmak amacıyla son adımlar atılmaya başlanmıştır. Carter Filistinliler için ilk kez yurda dönüş formülünü kullanan başkan olmuştur.¹⁵ 1979 yılında Mısır ile İsrail arasında Camp David anlaşması imzalanmış bu anlaşmayla birlikte barışın tesisini sağlamak amacıyla ABD her iki tarafa da düşmanlıkların ortadan kaldırılması ve İsrail'in Sina yarımadasından geri dönüşünü kolaylaştırmak için mali desteğini başlatmıştır. Bu dönemde yine İsrail'e ABD'nin silah teçhizatı satmasına ve sınırlı ortak tatbikatlara girmesine izin verilerek örtülü bir stratejik işbirliği politikası uygulanmıştır.¹⁶

Reagan dönemi, ABD-İsrail ilişkilerinde inişli çıkışlı bir dönemin başlangıcı olmuştur. Reagan, İsrail yanlısı bir politikacı olmasına rağmen ilk

¹³ Jonathan. J. Goldberg, *Jewish Power: Inside the American Jewish Establishment*, Massachusetts, Addison Wesley Publishing Company, 1996, s. 246.

¹⁴ John Mearsheimer ve Stephen M. Walt, *İsrail Lobisi ve Amerikan Dış Politikası*, İstanbul, Küre Yayınları, 2009, s.60.

¹⁵ Aras, Bülent, *Filistin-İsrail Barış Süreci ve Türkiye*, İstanbul, Bağlam Yayınevi, 1997, s.32.

¹⁶ Mitchell G. Bard ve Daniel Pipes, "How Special is the U.S.- Israel Relationship?", *Middle East Quarterly*, 4 (2), 1997, <https://www.meforum.org/articles/other/how-special-is-the-u-s-israel-relationship>.

seçim döneminde İsrail'in izlemiş olduğu revizyonist politika nedeniyle İsrail'e karşı daha sert bir tutum içerisinde olmuştur. 1981 yılında Irak'ta bulunan Osirak nükleer reaktörünün İsrail tarafından ABD'nin onayı alınmadan yok edilmesi ve ardından 1982 yılında İsrail'in Lübnan'ı işgali sırasında savunma amaçlı gönderilen Amerikan silahlarını kullanması, ABD'nin Ortadoğu dinamiklerinin altüst olmasına yol açabilecek girişimler olduğu için ilişkilerin gerilmesine yol açmıştır. 1982 yılında İsrail'in Lübnan'ı işgali sırasında ABD Başkanı Ronald Reagan, taraflar arası barışı temin etmek için bir barış önerisinde bulunmuştur. Barış planında, bağımsız bir Filistin otoritesi yaratılması gerekliliği ve 242 sayılı kararın Batı Şeria ve Gazze'de uygulanması yer almıştır. Ancak ABD'nin Ortadoğu'da yaşanan olaylar karşısındaki İsrail'e yönelik sert tutumu, İsrail ile yapılması planan anlaşmaların önüne geçememiştir. 1981 yılında imzalanan Stratejik İşbirliği anlaşması, askeri yakınlaşmanın en üst düzeyde olduğu, İsrail'in ABD'nin stratejik müttefiki olarak kabul edildiği bir yapıda olmuştur. Reagan yönetiminin ikinci başkanlık döneminde ise ABD ile İsrail arasında bir çok gerginlik kaynağının ortaya çıkmasına rağmen ilişkilerinin seviyesi yükselmiş, başta ekonomik olmak üzere bir çok alanda anlaşmalar yapılmıştır. 1987 yılında ABD Kongresi, İsrail'i NATO üyesi olmayan önemli bir müttefiki olarak ilan etmiştir.

Reagan döneminde ortaya çıkan önemli bir gelişme ise intifada hareketi olmuştur. 1987 yılında Filistin direniş hareketi olarak bilinen İntifada'nın ortaya çıkmasının ardından Filistin sorunu dünya kamuoyunun odak noktası haline gelmiştir. Sovyetlerin giderek dağılma sürecine girmesiyle de Filistin sorunu ABD'nin Ortadoğu politikasının değişmesinin sinyallerini beraberinde getirmiştir. Reagan yönetiminin, 1988 yılında FKÖ ile diyalog sürecinin başlatması bunun ilk adımı olmuştur. Bu amaçla ortaya atılan Shultz planında, bölgede barışın tesis edilebilmesi için "barış için toprak" ilkesi benimsenmiştir. Ancak planı uygulanmaya konmadan yok olmaya mahkum olmuştur.

Soğuk Savaş yılları içerisinde Amerika'nın İsrail'e vermiş olduğu destek Sovyetlerin üstünde bir baskı yaratmasını sağlarken Arap-İsrail çatışmasının çözümsüz kalmasına yol açmıştır. Soğuk Savaşının bitmesiyle birlikte ise İsrail'in stratejik değer olarak görülmesi ABD için bir yük olmaya başlamıştır. Tek kutuplu yapı içerisinde sistemin küresel gücü kalan ABD, İsrail ile olan ilişkilerini kısıtlamak zorunda kalmıştır. 1989 yılında Bush'un iktidara geçmesinin ardından karşılaştığı ilk sorun olan Körfez krizi olmuştur. Körfez krizinin Filistin-İsrail sorununa yansması değerlendirildiğinde, İsrail'in ABD'nin stratejik bir ortak olması, ABD için tehlikeli bir sorumluluk haline dönüşmeye başlamasına neden olmuştur.

1991 yılında Filistin-İsrail barış sürecini başlatan ve Ortadoğu'da kalıcı bir barışı amaç edinen ilk kapsamlı adım Madrid konferansı olmuştur.

Konferansın çatışmanın taraflarını bir araya getirmesinde konjonktürel durumda yaşanan köklü değişimlerin etkisi büyük olmuştur. Soğuk Savaşın sona ermesiyle birlikte iki kutuplu yapı içerisindeki rekabetin azalması barış sürecinin zemini yaratmıştır. Konjonktürel değişimin yanında Filistin'in Körfez krizi sonrası en büyük destekçisi olan Irak'ın finansal desteğinden yoksun kalması; İsrail'in ise intifada hareketinden sonra dünya kamuoyu karşısında kalmış olduğu kötü imaj tarafları barış sürecine yaklaştırmıştır.

1993 yılında Clinton'ın başkan seçilmesiyle Filistin-İsrail barış sürecinde önemli adımlar atılmıştır. Bunlardan ilki, tarafların (FKÖ ve İsrail) ilk kez birbirlerini tanıyarak ilkeler bildirgesini imzalaması olmuştur. İlkeler bildirgesinde, Batı Şeria ve Gazze bölgesinin bazı bölümlerinde Filistin özerk yönetiminin kurulmasına dair taraflar anlaşmış ve süreci bir takvime bağlamışlardır. Filistin-İsrail sorununun en karmaşık konuları arasında yer alan Kudüs sorunu, İsraili yerleşimciler sorunu gibi konular ise müzakere sürecinin üçüncü yılında nihai statü anlaşmasına bırakılmıştır. Ancak taraflar arasında yaşanan çatışmalar sürecin aksamasına yol açmış ve 5 yıllık sürenin sonunda yapılması planlanan nihai müzakereler 2000 yılında yapılabilmmiştir.¹⁷ Tarafların sona bırakılan önemli sorunlarda ulaşmaz tutumları süreci çıkmaza sokmuş, 28 Eylül 2000 yılında Likud partisi lideri Ariel Şaron'un Mescid-i Aksayı ziyareti, II. İntifada hareketinin yaşanmasına neden olmuştur. 2001 yılında ise, İsrail'de Ariel Şaron'un başbakan seçilmesiyle iki taraf bir sonuca ulaşmadan müzakereler sona ermiştir.

George W. Bush döneminde ABD, Clinton'ın barış sürecinde başarısız olmasının ardından tekrar bu sürece müdahil olmama (hands-off) yönünde bir politika izlemeyi seçmiştir. Bush döneminde yaşanan 11 Eylül saldırıları Filistinliler için de adeta zor dönemlerin başlangıcı olmuştur. Filistin Lideri Yaser Arafat'ın terörist faaliyetlerle bağlantılı olduğunun ileri sürülmesi, ABD yönetimi için istenmeyen adam (persona non grata) olmasına yol açmıştır. Aynı zamanda 11 Eylül saldırıları İsrail için de terörizmle mücadele kapsamında Filistinlilere yönelik baskılarının artmasına neden olmuştur. Bush döneminde tarafları bir araya getirmeye ve barış için çözümler bulmaya yönelik 2002 yılında Yol haritası planı, 2007 yılında Annapolis görüşmeleri yapılmasına rağmen olumlu bir sonuç elde edilememiştir.

2008 yılında seçim kampanyasında Obama, Filistin-İsrail sorununun Ortadoğu'daki diğer sorunların çözümünde bir anahtar rolü olacağını

¹⁷ Oslo Barış Süreci (1993-2000) bir dizi konferans ve taraflar arası görüşmeleri içine almaktadır: Gazze ve Eriha Anlaşması (1994), Geçici (Oslo II) Anlaşması (1995), El-Halil Protokolü (1997), Wye River (1998), Şarm El-Şeyh Memrandumu (1999), Camp David Nihai görüşmeleri (11-25 Temmuz 2000).

belirtmiş¹⁸ ve başkan seçilmesiyle ABD'nin öncülüğünde barış girişimlerinde bulunulmuştur. Bu amaçla 2009 yılında, "Ortadoğu Barış Planı" çerçevesinde tarafların bir araya getirilmesi hedeflenmiştir. Bu süreçte, ABD yönetiminin Filistin-İsrail sorununa bakış açısı İsrail'in yahudi yerleşimciler politikası üzerine olmuş ve müzakereler için uygun bir ortamın yaratılabilmesi için İsrail'in bu tutumundan vazgeçmesi talep edilmiştir. 2010 yılında Arap Baharı'nın ortaya çıkmasıyla birlikte Filistin-İsrail barış süreci sekteye uğramış, bütün dikkatler Suriye iç savaşı üzerine yoğunlaşmıştır. Bu dönemin Filistin açısından olumlu gelişmeleri de olmuştur. 2012 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurul'unda yapılan oylama ile Filistin'e "üye olmayan gözlemci devlet" statüsü verilmiştir. Genel Kurul nezdinde yapılan oylamada 138 ülke "evet", dokuz ülke "hayır", 41 ülke ise çekimser kalmıştır. ABD, Genel Kurul'da yapılan bu oylamaya hayır oyu kullanmış; ABD'nin Birleşmiş Milletler Daimi Temsilcisi Susan Rice, oylamanın ardından bu statüsünün taraflar arasında kurulacak bir barışın önünde engel olacağını savunmuştur.¹⁹

Obama'nın başkanlık döneminde, Dışişleri Bakanı John Kerry öncülüğünde yürütülen ikili görüşmeler, Nisan 2014'te sonuçsuz kalmasının ardından barış süreci çöküntüye uğramıştır. Kısa bir süre sonra ise Gazze'de Koruyucu Hat operasyonu ile iki taraf arasındaki ilişkiler gerilemeye başlamıştır. Bölgede Arap Baharının getirmiş olduğu olumsuz hava, Suriye iç savaşının yaşanması, terörizmle mücadele kapsamında IŞİD sorunu uluslararası kamuoyunun ilgisini barış sürecinden uzaklaştırmıştır. Obama'nın ikinci kez başkan seçilmesinin ardından ise ABD-İsrail ilişkileri hızla kötüye gitmiştir. 6 Şubat tarihinde Netanyahu hükümeti Batı Şeria'da Yahudi yerleşim birimlerini meşrulaştıran ve yeni yerleşim birimlerinin inşaatına izin verildiğini açıklamıştır. İsrail'in bu kararı hem ABD tarafından hem de Avrupa parlamentosu tarafından iki devletli barışın önünde engel teşkil edeceği belirtilerek kararın iptali istenmiştir. İran'la yapılan nükleer anlaşma ve İsrail'in işgal altındaki Batı Şeria'da ki yerleşim yerlerine yönelik çıkarılan BM Güvenlik Konseyi kararında ABD'nin kararı veto etmeyip çekimser kalması ilişkilerin daha da bozulmasına yol açmıştır.

II. Dünya Savaşından bu yana, Ortadoğu politikalarını ABD Başkanlarının isimleriyle doktrinleştiren Amerika, dünyaki askeri ve ekonomik rolünü ortaya koymaya çalışarak kendi sınırlarını çizmiştir. Filistin-İsrail sorunu özelinde ise, iki taraf arasında asimetrik güç dengelerinin bulunduğu böyle bir vakada ABD'nin çözüme dayalı her iki tarafın hatta küresel dengelerin gözetildiği bir barış planı yerine sadece kendi stratejik hedefleri

¹⁸Barack Obama Interview with Tom Brokaw on NBC News Meet the Press, *The American Presidency Project*, 27.07.2008, www.presidency.ucsb.edu/ws/index.php?pid=77724.

¹⁹Filistin Yönetimi'ne BM'de "üye olmayan gözlemci devlet" statüsü, *BBC Türkçe*, 20.11.2012. http://www.bbc.com/turkce/haberler/2012/11/121129_palestine.shtml.

açısından konuyu ele alması sorunun çözümsüzlüğe gitmesine yol açmıştır.²⁰ ABD'nin yönetimin yıllar içerisinde artan İsrail yakınlığı ve artan ABD'deki Yahudi lobisinin baskısı güç dengesinin giderek daha fazla İsrail lehine kaymasına neden olmuştur.

Trump'ın Ortadoğu Politikası

Sekiz yıl süren Obama döneminin ardından farklı bir parti politikası ile gelen Trump'ın Ortadoğu politikasının nasıl şekilleneceği ve yeni yönetim anlayışının nasıl bir çizgide olacağı tartışmaların odak noktası haline gelmiştir. Aslında Trump'ın seçim vaatlerinde bu çizginin nasıl olacağı aşağı yukarı bilinmesine rağmen sözler ve tutumların nasıl şekilleneceğini zaman daha iyi gösterecektir. Seçim süreci boyunca ABD'nin dünyanın polisi olmadığını vurgulayan Trump, uluslararası güvenlik meselelerinde müttefiklerine yönelik taahhütlerini sorgular bir tutum içerisinde olmakla birlikte diğer yandan ABD'nin askeri gücünü vurgulayarak gerektiğinde tek taraflı bir politika izlenebileceğinin de altını çizmiştir. Aralık 2017 tarihinde ulusal güvenlik stratejisinin açıklanmasıyla da seçim vaatleriyle örtüşür bir dış politika izleneceği ortaya konmuştur.²¹ Bu bağlamda Amerika'nın Ortadoğu yönelik öncelikli üç amacı, IŞİD terörün sonlandırılması ve terörle mücadele konusunda etkin adımların atılması, İran'ın tehditinin bastırılması ve Filistin-İsrail sorununa kalıcı bir çözüm bulunması olarak belirlenmiştir.

Trump dönemiyle birlikte retorik ve uslûpta belirgin farklılaşma olmasına rağmen tek bir istisna dışında (İran) Ortadoğu'ya yaklaşım Obama yönetiminin yaklaşımından önemli ölçüde farklı gözükmemektedir. Obama döneminde bölgedeki terör yapılanmalarına verilen öncelik devam etmektedir. Bununla birlikte her iki yönetimde 2003 Irak işgalinin bir hata olduğu ile ilgili ortak algıyı paylaşırken gerekirse bölgede askeri güç kullanmanın gerekliliği konusunda hem fikir oldukları gözükmektedir. Ayrıca her iki yönetimde Filistin-İsrail sorununun çözümüne yönelik ortak vaatlerde bulunmuş ve Obama bu süreçte başarısız olmuş; Trump'ın ise çözüme yönelik girişimleri daha çok çözümsüzlüğün bir parçası olacak gibi görünmektedir.²² İki yönetim arasındaki Ortadoğu politikalarında şu ana kadarki tek farklılık İran'a olan yaklaşımlarıdır. Obama döneminde BM Güvenlik Konseyi'nin beş daimi üyesi

²⁰ Bora Bayraktar, *Oslo Barış Süreci: İsrail-Filistin Görüşmeleri, 1991-2001*, İstanbul, Küre Yayınları, 2013, s.298.

²¹ Ulusal güvenlik stratejisinde, ülke savunması, Amerika'nın ekonomik konumunun güçlendirilmesi, barışın güç kullanarak sürdürülmesi ve Amerika hegemonyasının sürdürülmesi olmak üzere dört temel önceliğe yer verilmiştir.

²² George Fujii. *ISSF Policy Series: The Trump Administration and the Middle East*. H-Diplo. 14.08. 2017. <https://networks.h-net.org/node/28443/discussions/190695/issf-policy-series-trump-administration-and-middle-east>.

ve Almanya'nın arasında bulunduğu (P5+1), İran'ın nükleer programına yönelik anlaşmanın yapılmasının ardından ABD-İran ilişkileri yumuşama dönemine girmiş, uygulanan yaptırımlar azaltılmıştır. Trump döneminde ise, Obama yönetiminde izlenen İran politikasının İran'ın bölgede giderek nüfuzünün artmasına yol açtığını ve yapılan nükleer anlaşmanın tekrar gözden geçirilmesi gerektiğini savunulmaktadır.

Ortadoğu'da bölgesel müttefikleriyle (özellikle Suudi Arabistan, BAE, Mısır ve İsrail) her zaman geleneksel ABD ortaklıklarının devam ettirilmesiyle birlikte artırılması için Trump yönetiminin belirgin kararlılığı Ortadoğu politikasına yansımaktadır. ABD ile müttefikleri birbirine yaklaştıran temel nedenler arasında İran'ın bölgedeki etkisinin artması ve terör gruplarına karşı ortak bir paydada savaşılması yer almaktadır.²³ Bu açıdan Trump, Ortadoğu'da barış ve güvenlik vurgusunu yaparak ilk yurt dışı gezisini Suudi Arabistan'a düzenlemiştir. Ziyaret, yeni yönetimin bölgeye yönelik politikalarının çerçevesini oluşturduğu için önemli bir mesaj içermiştir. Petrol fiyatlarının düşmesine bağlı olarak ekonomisi enerji kaynaklarına dayanan Suudi Arabistan'ın ekonomik sıkıntı içerisine girmesi ve bölgede artan İran'ın etkisi karşısında yalnızlaşan Suudi yönetimi için bu ziyaret ikili ilişkilerin tekrar rayına girmesi, özellikle Obama yönetiminin Yemen konusunda Suudi Arabistan'a destek vermemesi ardından önemlidir. Bu gezi sonucunda, Suudi Arabistan'la 110 milyar dolarlık "ABD tarihinde türünün en büyük silah anlaşması" imzalanmıştır.²⁴ Trump'ın bu ziyareti, hem ABD hem de Suudi Arabistan açısından önemli kazanımlar sağlamıştır. Suudiler yeniden ABD'nin desteğini arkasına alırken, ABD yönetimi ise bir taraftan İran'ı çevreleme fırsatı yakalarken diğer yandan ABD ekonomisini canlandırmaya yönelik ticari hamleler gerçekleştirmiştir.

Trump'ın Ortadoğu'daki kutuplaşma konusundaki tutumu, saldırgan tehditlerle şeytanlaştırılmaya çalışılan muhaliflere karşı dikkatli bir şekilde hesaplanan eylem veya eylemsizliğin bir karışımı şeklinde olmuştur.²⁵ Özetle, Trump yönetimi, bölgedeki İran tehdidine karşı Arap ülkelerinin desteğini alarak İsrail yanlısı bir politika izlemeye devam edecek görünmektedir.

²³ Hussein Ibish, "In Search of a Trump Administration Middle East Policy", *The Arap Gulf States Institute in Washington*, Washington, 2017. http://www.agsiw.org/wp-content/uploads/2017/05/Ibish_Trump-Middle-East_Online.pdf.

²⁴ Trump'tan Suudi Arabistan'la 110 milyar dolarlık silah anlaşması", *BBC*, 20.05.2017. <http://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-39987397>.

²⁵ Patrick Cockburn, "Donald Trump's best new policy in the Middle East would be no new policy", *Independent*, 3.11.2017. <http://www.independent.co.uk/voices/donald-trump-middle-east-israel-iran-saudi-arabia-syria-raqqa-conflict-war-us-military-isis-fight-no-a8035541.html>.

Trump Sonrası Ortadoğu'da Değişen Dengeler ve Filistin Sorununa Yansımaları

Trump'ın Suudi Arabistan gezisinin ardından ikinci durağı İsrail olmuştur. İsrail ziyaretinde Trump, Doğu Kudüs'te bulunan Kıyamet Kilisesi ile Ağlama Duvarını ziyaret eden ilk Amerikan başkanı olmuştur. Bu ziyaret kapsamında Batı Şeria'da Filistin Devlet Başkanı Mahmud Abbas'la bir araya gelmiş ve kalıcı bir barışın sağlanması adımlarının atılacağı yönünde açıklamalarda bulunmuştur.

Ortadoğu'da değişen dengeler açısından Suudi Arabistan- Katar krizi, bölge istikrarına tehdit oluştururken aynı zamanda Filistin sorunu içinde bir engel teşkil etmektedir. İki ülke arasında gerginliğin temeli 2011 yılında Arap Baharıyla birlikte başlamıştır. Arap Baharı sonrası değişen rejimlere yönelik her iki ülkenin farklı tutumu, Müslüman Kardeşler ve Hamas'a yönelik Katar'ın yaklaşımı, Hürmüz Boğazı'nın karşı komşusu olan İran'la yakınlaşma, Yemen'de Husilere destek vermesi ve El- Cezire kanalının yayımları bölgeki ülkeleri Katar'a karşı ittifak yapmaya itmiştir. 2014 yılında ise bölgesel güç rekabeti hız kazanmış ve büyükelçi çekme krizi yaşanmıştır. 2017 yılında ise diplomatik gerginlik yerini ekonomik ve siyasi yaptırımlara bırakmıştır. İki ülke arasında gerginliğin tetiklenmesinde Trump'ın Suudi Arabistan ziyaretinde Katar karşıtı verdiği mesajlar etkili olmuştur. Ancak daha sonra krizin başlamasının ardından tarafları diyaloga teşvik etmesi ABD'nin Ortadoğu'daki politikasında çelişkili bir tutum sergilediğini ortaya koymuştur.

Katar, Müslüman Kardeşler ile aynı ideolojik kökene sahip Hamas'a destek vermiştir. Bu yüzden bir çok Arap ülkesi ve dış güçler tarafından teröre destek vermekle suçlanmıştır. 2012 yılında Hamas'a siyasi ve ekonomik destek veren ülkeler arasında yer almış ve Doğu Kudüs'ün yahudileştirilmesine karşı Filistin'e olan desteğini yinelemiştir. 1 Ekim 2012 tarihinde Gazze'de diplomatik bir büro açmıştır.²⁶ Arap Baharı süreci, değişen dengeler içerisinde Hamas için de bir yükselme olarak değerlendirilmiş ancak ilerleyen zamanlarda bunun doğruyu yansıtmadığı görülmüştür. Hamas, 1 Mayıs 2017 tarihinde Doha'da düzenlenen basın toplantısında yeni siyaset belgesini açıklamıştır. Bu basın toplantısı, Filistin Yönetimi Başkanı Mahmud Abbas'ın Washington'ı 3 Mayıs'ta ziyaret etmesinin ve ABD Başkanı Donald Trump yönetiminin yeni bir İsrail-Filistin barış süreci oluşturulmasının öncesinde duyurmuştur. Bu belgede, Hamas ilk defa 1967 savaşı sonrası oluşan sınırlar içerisinde bir Filistin Devleti kurulmasının benimsediğini ortaya konulmuştur.²⁷ Hamas'ın uluslararası alanda meşruiyetini kabul ettirmesi için bir fırsat görülen belge,

²⁶ "Qatar opens diplomatic Office in Gaza", *Gulf News*, 01.10.2010.

²⁷ "Hamas Yeni Siyaset Belgesini Açıkladı", *Aljazeera*, 01.05.2017.
<http://www.aljazeera.com.tr/haber/hamas-yeni-siyaset-belgesini-acikladi>.

ABD ve diğer Avrupa ülkelerinde istenen etkiyi yaratmış gözükmemektedir. Mısır'ın Refah sınır kapısını kapatmasıyla büyük bir ekonomik bunalıma giren Hamas'ın ekonomik ve siyasi zorluklardan dolayı bu belgeyi açıkladığı savunularak kuşkuyla yaklaşılmıştır.

Ortadoğu'da ki kırılınan yapı, bölge devletlerinin kutuplaşmasına yol açmış ve Filistin sorununun geri plana itilmesine neden olmuştur. Arap devletleri açısından Filistin Sorunu önceden iç politikalarında meşruiyet kaynağı, dış politikalarında ise bir araç olarak kullanıp sembolik de olsa Filistin'e destek verilirken bugün artık vazgeçilebilen bir koz haline dönüşmüştür. Trump sonrası dönemde Filistin sorunu Arap devletleri için öncelikli bir sorun olmaktan çıkmış gözükmektedir.²⁸ Aynı zamanda Trump'ın seçilmesiyle birlikte İsrail'in açıklamalarındaki aşırı sevinç ve beklenti, Filistin Devleti için zor günlerin başlangıcı niteliğinde olmuştur. Seçim sonrası ilk röportajında “yüzyılın anlaşması” olarak tanımladığı bir planı hayata geçireceğini dile getiren Trump, taraflar arasında yeni bir dialog süreci başlatılması yönünde ilk sinyalleri vermiştir. Ancak bu anlaşmanın içeriği hala ortaya konmamakla birlikte Trump'ın sadece Gazze ve Batı Şeria'nın yarısından oluşan bir mini Filistin Devleti kurmayı planladığı basına yansımıştır.²⁹ Filistin Devlet Başkanlığı Sözcüsü Ebu Rudeyne, Filistinlilerin kabul etmediği ve özellikle Filistin davasındaki uluslararası meşruiyet kararlarıyla uzlaşmayan ABD planlarının kaderinin başarısızlık olduğunu, bu planların devam ettirilmesi halinde yüzyılın anlaşmasının sürdürülemeyeceğini söylemiştir.³⁰ Ancak, ABD yönetiminin, Filistin tarafını elini kolunu bağlayarak anlaşmaya zorlayacağı aşikâr gözükmektedir. Her yıl Filistin'e yüz milyonlarca dolar yardım yaptığını belirten Trump, “bunun karşılığında herhangi bir takdir veya saygı görmediklerini” belirtmiş ve Filistin'i Ortadoğu barış sürecinde müzakere masasına oturmaması durumunda ekonomik yardımların kesileceği yönünde tehdit etmiştir.³¹ Değerlendirildiğinde Trump döneminde, ABD yönetimin Filistin'e ekonomik yardımları son 10 yılın en düşük seviyesinde kalmıştır. İsrail'e 130 milyar dolar maddi yardımda bulunurken, Filistin'e toplam maddi destek yaklaşık 8 milyar dolarda

²⁸ Muhittin Duran, “Arap Dünyası ve Kudüs”, *SETA*, 19.05.2018. <https://www.setav.org/arap-dunyasi-ve-kudus/>

²⁹ Anders, Persson, “What will Trump's ultimate deal means for Palestinians?”, *Aljazeera*, 28.03.2018, https://curis.ku.dk/ws/files/195039751/What_will_Trump_s_ultimate_deal_mean_for_Palestinians_Trump_AL_Jazeera.pdf.

³⁰ “Filistin'den ‘Yüzyılın Anlaşması başarısız olacak’ mesajı”, 23.05.2018 <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/filistinden-yuzyilin-anlasmasi-basarisiz-olacak-mesaji/1154852>

³¹ “Trump'tan Filistin'e yardımları kesme tehdidi”, *NTV*, 2.01.2018. <https://www.ntv.com.tr/dunya/trumpan-filistine-yardimlari-kesme-tehdidi,7N8PcDFlo0OYs2xwN67Hog>.

kalmıştır.³² ABD'nin Filistin'e yönelik baskı girişimlerine karşılık Mahmud Abbas, Birleşmiş Milletler'de Filistin-İsrail barış sürecinin Amerika'nın liderliğinde ilerlemesinin mümkün olamayacağını dile getirmiştir. ABD'nin yerine Filistin'in korunmasını garanti eden, 1967 savaş öncesi İsrail-Filistin sınırlarını tanıyan, Birleşmiş Milletler nezdinde her iki tarafında temsilcilerinin olduğu bir uluslararası barış konferansı toplanması önermiştir.³³ ABD yönetimi, yüzyılın anlaşması olarak nitelendirdiği barış taslağını hala uygulanabilir olduğunu savunmakla birlikte, barış taslağının içeriği hala açıklanmamıştır.

Kudüs Kararı ve Kararın Etkileri

Üç semavi din için de kutsal sayılan Kudüs, 1948 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 181 sayılı kararında iki devletli çözüm önerisi ve Kudüs'ün "corpus seperatum" belirlenen özel statüsünde Birleşmiş Milletler mandası altında yönetilecek bir şehir olması kararlaştırılmıştır. 1948 savaşı sonrası Kudüs bölgesi batısı İsrail'in doğusu ise Ürdün'ün kontrolünde olmak üzere ikiye bölünmüştür. 1967 savaşı sonrası İsrail Doğu Kudüs'ü Ürdün'den alarak işgal etmiş, 1980 yılında ise Kudüs'ü, doğusu ve batısıyla İsrail'in bölünmez başkenti ilan etmiştir. Cenevre sözleşmesi kapsamında işgal edilen topraklar üzerinde hak iddia etmenin yasadışı olduğu belirtilmiş olsa dahi İsrail bu kararları tanımamaktadır. Aynı zamanda, Birleşmiş Milletler nezdinde alınan Kudüs'ün ilhakı ve yahudileştirilmesinin önüne geçilmesi yönelik kararları da İsrail tarafından uygulanmamaktadır. İsrail bu kararlara uymamasının gerekçesi olarak da, Ürdün'ü Kudüs üzerinde meşru egemen devlet olarak görmemesi ve bu yüzden kendisini işgalci olarak görmemesi yatmaktadır.

1995 yılında Amerikan Kongresinde alınan kararda, Kudüs'ün İsrail'in başkenti olduğu tanınarak ABD Büyükelçiliğinin Kudüs'e taşınması kararı alınmış ancak yasa günümüze kadar hiçbir başkan tarafından uygulamaya konmamıştır. Ancak 6 Aralık günü Başkan Trump, Kudüs'ü İsrail'in başkenti olarak tanıdığını ve ABD Büyükelçiliği'nin Kudüs'e taşınması kararını almıştır. Trump'ın Kudüs kararı, İsrail'de sevinçle karşılanmasına rağmen, Filistin-İsrail barış sürecinin tıkanmasına yol açmış ve "yüzyılın anlaşması" olarak nitelendirilen bölgede yeni bir düzenin kurulma sürecini zorlaştırmıştır. 1993 yılından bu yana Filistin-İsrail müzakerelerinde önemli bir arabulucu olan

³² ABD'nin Filistin'e yardımı Trump'la 10 yılın en düşük seviyesine indi, Anadolu Ajansı, 04.01.2018. <http://aa.com.tr/tr/dunya/abdinin-filistine-yardimi-trumpla-10-yilin-en-dusuk-seviyesine-indi/1022141>.

³³ Colum Lynch, "Trump's Attempt to Strike Ultimate Middle East Deal Faces New Setback", *FP*, 20.02.2018 <http://foreignpolicy.com/2018/02/20/trumps-attempt-to-strike-ultimate-middle-east-deal-faces-new-setback/>.

ABD, her iki taraf içinde hassasiyet arz eden beş meselenin çözülmesinin gerekliliğini vurgulamıştır. Ancak Trump'ın Kudüs'ü İsrail'in başkenti olarak tanıması, nihai statüde en hassas konulardan biri olan Kudüs sorununun tek taraflı olarak masadan kaldırılmasına neden olmuştur.³⁴ Bununla birlikte, Trump'ın Kudüs kararının, Yahudilere İngiliz hükümeti tarafından bir vatan kurulmasına zemin hazırlayan Balfour deklarasyonunun 100. Yılına denk gelmesi de ilgi çekici bir ayrıntı olmuştur.

Uluslararası kamuoyu ABD'nin bu kararının uluslararası hukuk ve BM kararlarına aykırı olduğunu savunarak ortak bir ses vermiştir. 9 Aralık'ta Arap Birliği'nin 22 üyesinin Dışişleri Bakanları olağanüstü toplanarak ABD'nin Kudüs kararını geri çekmesi istenmiştir. Birleşmiş Milletler çerçevesinde ilk olarak 18 Aralık'ta Mısır tarafından Güvenlik Konseyi'ne sunulan ABD'nin Kudüs kararını geri çekmesine yönelik karar tasarısı ABD tarafından veto edilmiştir. Ancak, 18 Aralık'ta yapılan oylama sonucunda "Kudüs'te diplomatik misyondan kurtulmaktan kaçınma" çağrısı yapan karar tasarısı BM Genel Kurulu'nda 128 oyla kabul edilmiştir. Bu karar tasarısıyla tüm devletlerin Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 478 sayılı kararınca Kudüs kenti kararlarına uygun hareket etmesi talep edilmiştir. Avrupa Birliği ülkelerinde ise iki devletli çözümün sağlanabilmesi için Kudüs'ün statüsünün değiştirilmemesi gerektiği görüş hakim olmuştur.

Amerika Birleşik Devletleri'nin Kudüs kararı, İsrail'in Doğu Kudüs üzerindeki uluslararası hukuka aykırı uygulamalarının artmasına neden olmuştur. Temmuz ayında İsrail güvenlik amacıyla Filistinlilere Mescid-i Aksa'nın ibadete kapatılmasını öngören uygulamaları yürürlüğe koymuştur. İsrail bu adımlarıyla birlikte Kudüs sorunu ile ilgili olarak kendi lehine politikalar izlemeye başlamış, BM'in kararlarına aykırı tutumunu devam ettirmiştir. Filistin yönetimi ise 70 yıldır devam eden baskı politikalarına, 30 Mart 1976 yılında Celile bölgesinde yaşayan Filistinlilerin arazilerinin İsrail tarafından işgal edilmesinin 42. yıl dönümü (Toprak günü) olması sebebiyle ve ABD'nin Kudüs kararına tepki olarak 30 Mart ve 14 Mayıs arasında İsrail'in her gün protesto edilmesi çağrısı yapmıştır. Protesto gösterileri sırasında binlerce Filistinli İsrail'in orantısız şiddetine maruz kalmış ve onlarca Filistinli hayatını kaybetmiştir.

Sonuç

Seçim öncesinde İsrail'in geleceğinin kendisinin başkan seçilmesiyle değişeceğini ve şimdiye kadar ki gelen başkanlardan daha fazla İsrail'e yakın

³⁴Hussein Ibish, "How Trump Could Restart Middle East Peace Talks", *Bloomberg View*, 12.03.2018. <https://www.bloomberg.com/view/articles/2018-03-12/how-trump-could-restart-israel-palestinian-peace-talks>.

olacağını belirten Trump, Filistinliler için kötü günlerin yeniden başlangıcının haberci niteliğindeydi. Bu açıdan Trump'ın yönetim tarzı ve söylemleri gerek Ortadoğu'daki hedeflere ulaşılmasında gerekse de Filistin-İsrail sorunun çözümünde engel teşkil edici bir unsur olarak göze çarpmaktadır. Trump sonrası yapılacak barış görüşmelerinin barış için toprak ilkesi prensibinden farklı olarak yol alacağı gözükmemektedir. Bu bağlamda barış sürecinin ana konuları olan Kudüs sorunu, yerleşimciler sorunu ve mülteci sorunu gibi sorunların nasıl çözümleneceği sorusu yanıtız kalmaktadır.

İsrail'in Filistin toprakları üzerindeki uygulamalarına gerek uluslararası kamuoyu gerekse Arap ülkelerinden yeterli tepki gelmemesi, İsrail'in yaptırımlarının giderek artmasına ve sorunun giderek çözümsüz hale gelmesine neden olmaktadır. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi nezdinde alınmaya çalışılan kararların ABD tarafından veto edilmesi uluslararası kamuoyunun sorunun çözümünde etkisini azaltırken, Arap dünyasında yaşanan gelişmelerde Arap ülkelerinin sorun karşısında birleşmesine engel teşkil etmektedir. Arap Baharı'nın ardından Mısır'da yaşanan gelişmeler, Suriye'de başlayan iç savaş ortamının getirdiği belirsizlik dalgası ve son olarak Körfez ülkeleri arasında yaşanan kutuplaşma bölge devletlerinin Filistin konusunda ki politikalarına doğrudan etkilenmesine neden olmaktadır. Geçen bir buçuk yıl içerisinde, Trump'ın Ortadoğu'ya yönelik politikaları bölgesel işbirliğini ve istikrarı parçalayıcı nitelikte olmuştur. Trump'ın Ortadoğu'ya yönelik Obama yönetiminden farklı olarak İran'ı çevreleme stratejisi kapsamında Suudi Arabistan eksenli politika izlemesi dengelerin yeniden değişmesine neden olmuş; Bu bağlamda Obama döneminde artan İran etkisinin buna bağlı olarak İran'la iyi ilişkiler içinde bulunan ülkelerin baskı altına alınması söz konusu hale gelmiştir. Ortadoğu bölgesindeki bu karmaşık yapı, Batı'nın enerji ihtiyacının korunması içinde yaşamsal öneme sahiptir. Bu yüzden, Ortadoğu'nun stabil yapısının korunması büyük devletler açısından zorunlu hale gelmiştir. Filistin ve İsrail arasında devam bu çatışma, Ortadoğu'da ki dengelerin doğrudan ve dolaylı olarak etkilenmesine yol açarken aynı zamanda Batı'nın petrol kaynaklarına erişimini tehdit eder hale gelmesine neden olmuştur. 14 Mayıs 2018 günü Amerikan Büyükelçiliği'nin Tel-Aviv'den Kudüs'e taşınmasıyla artan olaylar karşısında uluslararası kamuoyunun sessiz kalması Filistin-İsrail barış sürecinin ne yönde ilerleyeceğine yönelik kaygıları da beraberinde getirmektedir.

Kaynakça

Anders, Persson, "What will Trump's ultimate deal means for Palestinians?", *Aljazeera*, 28.03.2018, https://curis.ku.dk/ws/files/195039751/What_will_Trump_s_ultimate_dealmean_for_Palestinians_Trump_Al_Jazeera.pdf.

Aras, Bülent, *Filistin-İsrail Barış Süreci ve Türkiye*, İstanbul, Bağlam Yayınevi, 1997, s.32.

- Barack Obama Interview with Tom Brokaw on NBC News Meet the Press, *The American Presidency Project*, 27.07.2008, www.presidency.ucsb.edu/ws/index.php?pid=77724.
- Bora Bayraktar, *Oslo Barış Süreci: İsrail-Filistin Görüşmeleri, 1991-2001*, İstanbul, Küre Yayınları, 2013, s.298.
- Colum Lynch, “Trump’s Attempt to Strike Ultimate Middle East Deal Faces New Setback”, *FP*, 20.02.2018 <http://foreignpolicy.com/2018/02/20/trumps-attempt-to-strike-ultimate-middle-east-deal-faces-new-setback/>.
- Ekrem Karakoç, “ABD’nin Filistin Politikası”, Ahmet Davutoğlu (Ed), *Filistin: Çıkmazdan Çözüme*, İstanbul, Küre Yayınları, 2003, s.107.
- Elizabeth Stephens, *United States Policy Toward Israel: The Politics Sociology, Economics & Strategy of Commitment*, US, UMI Dissertation Publishing, 2003, s.130.
- Eugene L. Rogan ve Avi Shlaim, *Filistin Uğruna: 1948’in Tarihini Yeniden Yazmak*, İstanbul, Küre Yayınları, 2012, s.23.
- Filistin Yönetimi’ne BM’de “üye olmayan gözlemci devlet” statüsü, *BBC Türkçe*, 20.11.2012. http://www.bbc.com/turkce/haberler/2012/11/121129_palestine.shtml.
- George Fujii. *ISSF Policy Series: The Trump Administration and the Middle East*. H-Diplo. 14.08. 2017. <https://networks.h-net.org/node/28443/discussions/190695/issf-policy-series-trump-administration-and-middle-east>.
- Hossein Askari, “US Middle East Policy: Realpolitik or Wrongpolitik?” *Huffingtonpost*, 13.10.2016, https://www.huffingtonpost.com/hossein-askari/us-middle-east-policy-real_b_12729836.html.
- Hussein Ibish, “How Trump Could Restart Middle East Peace Talks”, *Bloomberg View*, 12.03.2018. <https://www.bloomberg.com/view/articles/2018-03-12/how-trump-could-restart-israel-palestinian-peace-talks>.
- Hussein Ibish, “In Search of a Trump Administration Middle East Policy”, *The Arap Gulf States Institute in Washington*, Washington, 2017. http://www.agsiw.org/wp-content/uploads/2017/05/Ibish_Trump-Middle-East_Online.pdf.
- Israel-Palestine Conflict: Two-State Solution Not Only Option, US Says, *BBC News*, 15.02.2017 <http://www.bbc.com/news/world-us-canada-38966595>.
- Jeremy R. Hammond, “Who Started the Six Day War of June 1967?”, *Foreign Policy Journal*, 05.05.2017, <https://www.foreignpolicyjournal.com/2017/06/05/who-started-the-six-day-war-of-june-1967/>.
- John Mearsheimer ve Stephen M. Walt, *İsrail Lobisi ve Amerikan Dış Politikası*, İstanbul, Küre Yayınları, 2009, s.60.
- Jonathan. J. Goldberg, *Jewish Power: Inside the American Jewish Establishment*, Massachusetts, Addison Wesley Publishing Company, 1996, s. 246.
- McKernan, Bethan “Donald Trump Victory Means the Era of a Palestinian State is Over, İsraili Minister Says”, *Independent*, 9.11.2017 <http://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/trump-victory-israel-far-right-comment-end-of-palestine-state-a7407231.html>.
- Mehmet Şahin, “ ABD-İsrail İlişkileri: Böyle Dost Düşman Başına”, *Ortadoğu Analiz*, 2 (21), 2010. 39-45, s.40.
- Mitchell G. Bard ve Daniel Pipes, “How Special is tje Us- Israel Relationship?”, *Middle East Quarterly*, 4 (2), 1997, <https://www.meforum.org/articles/other/how-special-is-the-us-israel-relationship>.
- Muhittin Duran, “Arap Dünyası ve Kudüs”, *SETA*, 19.05.2018. <https://www.setav.org/arap-dunyasi-ve-kudus/>
- Patrick Cockburn, “Donald Trump’s best new policy in the Middle East would be no new policy”, *Independent*, 3.11.2017. <http://www.independent.co.uk/voices/donald-trump-middle-east-israel-iran-saudi-arabia-syria-raqqa-conflict-war-us-military-isis->

- fight-no-a8035541.html.
- Trump'tan Suudi Arabistan'la 110 milyar dolarlık silah anlaşması”, *BBC*, 20.05.2017.
<http://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-39987397>.
- “America’s Staunchest Mideast Ally,” *Christian Science Monitor*, 21.08. 2003.
<https://www.csmonitor.com/2003/0821/p15s02-bogn.html>.
- “Filistin'den 'Yüzyılın Anlaşması başarısız olacak' mesajı”,23.05.2018
<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/filistinden-yuzyilin-anlasmasi-basarisiz-olacak-mesaji/1154852>
- “ Hamas Yeni Siyaset Belgesini Açıkladı”, *Aljazeera*, 01.05.2017.
<http://www.aljazeera.com.tr/haber/hamas-yeni-siyaset-belgesini-acikladi>.
- “Qatar opens diplomatic Office in Gaza”, *Gulf News*, 01.10.2010.
- “Trump'tan Filistin'e yardımları kesme tehdidi”, *NTV*, 2.01.2018.
<https://www.ntv.com.tr/dunya/trumphant-filistine-yardimlari-kesme-tehdidi,7N8PcDFlo0OYs2xwN67Hog>.
- ABD'nin Filistin'e yardımı Trump'la 10 yılın en düşük seviyesine indi, Anadolu Ajansı, 04.01.2018. <http://aa.com.tr/tr/dunya/abdinin-filistine-yardimi-trumpla-10-yilin-en-dusuk-seviyesine-indi/1022141>.

